

VOLDEMAR PINN,
pedagoog

Imine on inimest läbi aegade õpetanud ja kasvanud. Ning ikka ja sedasama taotledes — nimelt teadmiste, eluoskuste ja tõekspidamiste edastamist ühelt põlvkonnalt teisele. Mida aeg edasi, seda enam on normatiivse tarkuse koorem kasvanud.

Tänapäeva laps omandab eelnenud põlvkondadega võrreldes määramatult rohkem teavet, aga ka teadmiste eetilistest ja õiguslikest normidest.

Ja ometi on praegune kasvatuspraktika, pehmelt öeldes, kahtlusi äratanud. Sokrates küsis juba 2500 aastat tagasi, miks inimene, teades selgesti, mis on hea, teeb ometi halba. Küsimus on tänapäevani jõusse jäänud: miljonid inimesed teavad, et alkohol on pahe, aga liigtarvitavad seda ikkagi, teatakse, et suitsetamine põhjustab kopsuvähki, aga suitsetatakse, suitsetavad isegi kõige paremini teadjad — arstid; õiguskorral kroonilised rikkujad häärmastavad sageli seadustundmise vaat et professionaalse tasemega. Teisisõnu: teatakse, et riigi vara riisumine, peimine, valetamine, liiderdamine, altkäemaksu võtmine...

Ometi ei garanteeri teadlik olemine ei teadmise praktikasse rakendamist ega ka sellele vastavat käitumist. Teadmise ja teadmisele vastava käitumise vahel pole põhimõtteliselt võimalik juba ammu enam panna võrdusmärgi. Juhtub koguni, et halvemini toimivad hoopis need, kelle teadmuslik aste on kõrgem. Näiteks kriminaalkurjategijad on enamasti seaduste head tundjad. Peame tunnustama: elu loomulik pulg ignoreerib sageli inimeste õilsaid kavatsusi ja tarku arutlusi, läheb neist mööda neid arvestamata.

Millega seletada «teadliku inimese» ideaaliks saamist, nagu ka seda, miks vastandmõiste — «ebateadlik inimene» — kõlab üsnagi ränga süüdistusena?

Tõenäoliselt on nii, et olemasoleva teadvusele andnud koormuse, mida ta pole võimeline kandma, kuid

USUME tema kandevõimesse ometi. Oleme intellekti ületähtsustamises sisendanud endile tema kõrvkõimsuse, intellektist on saanud müüt. Kas seesugune «müüdi» loomine aga end ka õigustab?

Imine evolutsioon plaanidel Maa on sünergeetika andmeil kestnud umbes 3,2 miljardit aastat. Inimteadvuse arengukäiku mõeldakse umbkaudu 40 000 aastaga. Kui inimeseksistentsi kestvust tähistada 100-kilomeetrilise sirgena, siis teadvusliku inimese olemasolu keskenduks 1,3 meetrile, teadvuse hüpertroofia periood (viimased aastatuhanded) mahuks viimasele sentimeetrile. Teadvuse kõrvkõimsus on inimest ja kogu inimkonda otse hüpnootiseerinud, eelkõige ses mõttes, et teadvusele on omistatud tähendusi, mis

rühmale õnnetus. Täpsustavalt: kui teadvus on planeerinud ebareaalseid ülesandeid ja inimese kas asub neid täitma või juba täidab, hakkavad emotsioonid teadvusse saama signaale, mis annavad aimu võimalikust ohust.

Küsimus on muidugi selles, kuidas inimene emotsioonide sisu suudab hõlvata ja mida sealt välja lugeda. Kui ta on sootuks seisukohal, et mõtlemine tuleb emotsioonidest vabastada, siis on tema tegevuse edu raske ette aimata. Seda isegi siis, kui ta räägib, et kogu aeg mõtleb. Kui inimene aga tuletab oma liigi kauge mineviku peakohandajast — emotsioonidest tarku otsuseid, nagu seda viimasel ajal teeb inimkond oma lähemast minevikust talletatud tarkustest rahvaluulest, -meditsiinist ja -pedagogikast, on asi teine. Kui mõte

nagu ka ilmvõimatuid asju välja mõtlema. Kui USA-s lihtsameeluse probleeme uuriv psühholoogiaprofessor pani lehte kuulutuse, et müüb tuhande dollari eest ahve, kes täidavad kõiki koduperenaise kohustusi, sai ta üle kümne tuhande tellimuse.

Veelgi enam. Voluntaristlike tegevusahelate korral on traagilised elunähtused paratamatud. Niihästi rahvamass kui ka üksikisik võib võtta õige ja õilsa elluviidavana, mis sisult seda pole. Lössenko seisukoht elimineerida teadusest juhus kuulutati teadusliku mõtte tipptasemeks. Ja millist kahju see tekitas! Pol Poti arusaam, et tulevikuühiskonda saab rajada vaid vanast nakatamata inimestega (teised tuleb hävitada), on samuti teadvuse produkt ja teatud inimrühmade arusaamade järgi ka teaduslik. On seda praegugi.

Olevik on minevikuga raudselt seotud.

Kooli ja kasvatus dramatist on selle nähtuse selgemad vastupeegeldusi, kool on kogu oma eksistentsi jooksul kohandunud õpilaste mõjutamisele tulenevalt pedagoogilisest teadvusest, mitte laste vajadustest. Ja kuna tegevus ei tulene mitte mõtlemisest, vaid vajadusest, nagu seda Marx ja Engels on korduvalt rõhutanud, siis võime öelda, et tänapäeva kasvatus on end rohkem kui kunagi enne kiskunud lahti inimesest ja tegeleb sageli eikellegimaal ja mitte kellegagi. Õpetajad ja kasvatajad räägivad ja räägivad, õpilased aga tegutsevad ja tegutsevad; tehakse nagu, nagu mõistetakse üksteist, ja käitatakse, nagu oldaks võhivõõrad. Selles ongi P. Simonovi järgi «kasvatuse ürituse vapustav dramatism».

Kas sel teel on arvestatava lähenemise võimalusi?

On. Aga alles siis, kui hakkame objektiivselt väärtustama teadvust, teadmisi ja teadust, kui suudame eristada tema võimsuse ja võimetuse. See aga eeldab, et näeme inimest tema fülogeneetilise tervikuna, kus inimene astub meie ette kui teadvuse ja rahuldamis nõudvate vajaduste kandja, oma somaafilis-psüühilises ühtsuses.

Kui arvestame lapses ja endas. Vaid ühte (kas teadvust või alateadvust), siis otseku vaatleme lahus inimkeha ja tema vaimset olemust ning väärtustame vaid ühte nendest. End materialistiks pidades käitume tegelikult idealistidena.

Mitte teadvuse ja alateadvuse konflikt pole tänapäeva inimesele peamine, vaid nende sünergeetiline, teineteist võimendav liit. Alles vajaduste keele — emotsioonide — valdamine teeb inimesest kultuurinimese. Bostoni jeevski seisukoht, et ilu päästab inimkonna, on tõlgendatav nii, et ilu tekitab päästvaid emotsioone ja see suunab käituma loodusparaselt.

Seega siis: inimese käitumist saame muuta vaid lähtuvalt vajaduste muutmisest. Selleks peame lähemalt uurima vajadusi üldse ja eraldi konkreetse inimeses, nende muutmise reaalselt, mitte utopistlik mehhanismi. Ilma sellata ei saa olla sõna ja teo ühtsust. Engeli poolt öeldu, et mitukümmend ülikooli ei saa hakkama sellega, mis teeb üks korralik vajadus, on kehtiv ka tänapäeval.

VoldeMAR PINN

Kasvatuse dramatismist

tal puuduvad, ja antud ülesanded, mida ta täita ei suuda.

Väga erinev on vaade teadvusele kui inimese kohandumise absoluutvahendile. NSVL TA Psühhofüsioloogia Instituudi direktor meditsiinidoktor P. Simonov väidab: «... meie kohal hõljub illusoorne kujutelm, nagu oleks teadvus mingi üliregulaator, mis koos tahtejõuga võib teostada kõik, mida soovime, kaasa arvatud inimeste vajaduste rahuldamine — selle, millist vajadust rahuldada või rahuldamata jätta.»

Kas tõepoolest ei ole siis inimese evolutsiooni 3,2 miljardit aastat talle tähendanud mitte midagi, aga muidosa sellest kõike. Inimese fülogenees on siiski terviklik protsess oma arengu etapilises järjepidevuses ning inimvajaduste tekkimise ja rahuldamise mehhanismis. Inimvajaduste püsiväärtuslik osa on fülogeneesis edasikestev ja ontogeneetilisel omaks võetav. Uut omandades ei hahitu omandatu olematuks.

Antud probleemi võime vaadelda ka kui teadvusliku ja alateadvusliku inimese konflikti. Nimelt siis, kui vaatleme fülo- ja ontogeneetilise arengu ilmneviisi alateadvuse tasandil.

Kaua tundus, et inimese nende kahe «mina» — teadvusliku ja alateadvusliku — vahel puudub sidekanal. Ometi on see olemas. Polüfunktsionaalsetena täidavad seda emotsioonid. Nad signaalseerivad negatiivsete tundmuste arvukate variantide abil, kui inimene on teadvuse suunitusel ette võtnud (võtnud) tegusid, mis võivad tähendada ja tähendavadki inimesele või inim-

kaotab emotsionaalsuse või muutub ülekaalukalt emotsionaalseks (jälle hädal), on ta teel müüdi. Tuleb alati küsida, kas inimene valdab ka emotsioonide keelt.

Emotsioonide keele oskust võiks tinglikult nimetada teiseks keeleoskuseks, mida tuntakse sootuks vähem kui igapäevaselt kasutatavat. Ometi oleks emotsioonide keele põhimärkide tundmine inimesele tarvilik ja elupraktikas kasulik.

Põhimõtteliselt on nii, et inimene ja inimkond on võimalised oma «tarku» otsuseid ellu viima üksnes vähehaaval ja vaid siis, kui arvestatakse inimest kui tervikut, kui tagala (alateadvus) ühtib rindega (teadvus) ja nende vahel tegutseb sidekanal, siis võib loota edule. Kui aga «rinde juhatusel» puudub koostöö «tagalaga» ja see on kaugele ette läinud, on normipärased suhted rikutud. Otsused ei ole õiged, kui nad on õiged üksnes kauge tuleviku jaoks, loodetava reaalsuse jaoks. Aga kas loodetu saabki reaalsuseks? Hamleti igavene kahtlus on selle tee alatine ja omamoodi arukas saatja.

Nii siis, uskumine teha inimesele selgeks, et mõni fülo- või ontogeneesis tekkinud vajadus on pahe ja et selle rahuldamine lakkab, on illusioon. Või luuakse mingi loogiline tegevusmudel, mida nimetatakse laimatuks (ja mida inimesed ka sellisena võtavad) ja kõik hakkabki vastavalt laabuma. Selliste teadvusest tuletatud illusioonide kütkeis on olnud miljoneid lihtsameelseid. Inimene on ju võimeline uskuma peaaegu kõike,

Võidakse öelda: siin aetakse teadust segi pseudoteadusega. Nii see ongi. Aga arvata, et need kaks on kergelt eristatavad! Paljud ebateaduslikud seisukohad on aastasadu ja enamgi olnud kirjas kui teaduslikud (Aristotelese omaaegsed seisukohad peeti sajandeid looduseadusteks), samas on paljud teadustööd tunnustamata ja neid on peetud ja peetakse ebateaduslikeks. Veel tänapäeval leidub füüsikuid, kes suhtuvad Einsteini relatiivsusteooriasse eitavalt. Paar aastat tagasi tunnustasid kaks prantsuse bioloogiadoktorit, et Lössenko seisukoht väliskekkonna absoluutmuutjuse isendi arengule on ajastu ülim tõde.

Võime üldistada: soov üksnes teaduse abil läheneda meie ees seisvaid probleeme on tänapäeva utopia ilminguid. Sellega seoses väidab filosoofiadoktor Rem Blum: «Pime usk teadmiste kõrvkõimsuses, teadmiste mütologiseerimine on tänapäeva ohtlik tendents, mis vaid süvendab võõrandumist.» Me kaugeneme reaalselt 3,2 miljardi aastaga paikapandud inimesest ja võime temast teha hasartmängija, kes emotsioone eitades (ise samas üliemotsionaalselt käitudes) aitab sotsiaalse süsteemi iseregulaatorist välja viia. Asi on selles, et meie teadvuse siht kõike ja kiirelt muuta ei tohi muuta ei meid ennast ega meie elukeskkonda selliseks, et see lõpupe lõpuks lakkab olemast tema ise. Muuta tuleb, aga mitte rohkem kui antud süsteemis tekkinud vajadused seda nõuavad ja võimaldavad. Inimene pole suvaliselt muudetav isegi siis, kui ta selleks ise nõusoleku annab.